

УДК 364-78(07)

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-2\(54\)-115-127](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-2(54)-115-127)

Вісин Валентин Васильович доктор історичних наук, професор, професор кафедри права Луцького національного технічного університету, м. Луцьк, <https://orcid.org/0000-0001-9122-9158>

Мартинюк Ярослава Миколаївна кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціогуманітарних технологій Луцького національного технічного університету, м. Луцьк, [https:// orcid.org/0000-0002-1982-5112](https://orcid.org/0000-0002-1982-5112)

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. Метою статті є аналіз сучасного функціонування та перспектив розвитку системи соціального забезпечення в Україні. Охарактеризовано основні проблеми системи вітчизняного соціального забезпечення у 2024-2025 рр. Проведений аналіз засвідчує, що система соціального забезпечення України перебуває в стані глибокої трансформаційної кризи, зумовленої поєднанням економічних, демографічних і правових чинників. З одного боку, воєнні дії спричинили масштабні економічні втрати, зниження рівня зайнятості, зростання бідності та соціальної вразливості населення. У правовій площині ключовими викликами залишаються фрагментарність нормативно-правової бази, відсутність узгодженості між рівнями управління та застарілість багатьох положень. Законодавча система соціального забезпечення переважно зорієнтована на утримання інституцій, а не на якісне надання послуг, що суперечить принципам децентралізації та європейським стандартам.

Додатковим бар'єром є неефективність фінансових механізмів, орієнтованих переважно на утримання соціальних установ, а не на результативне надання послуг населенню. Такий стан речей перешкоджає реалізації принципів децентралізації та гальмує інтеграцію України до європейського простору.

Отже, на думку авторів статті, необхідними є законодавче оновлення бази соціальних послуг з урахуванням децентралізації; запровадження прозорих фінансових механізмів, орієнтованих на результат; формування системи моніторингу соціальної ефективності. Враховуючи складність зазначених проблем, їх подолання потребує використання позитивного міжнародного досвіду. Зокрема, доцільним є вивчення практик країн ЄС, які успішно реалізували перехід від інституційної до комунітарної (громадоцентричної) моделі соціального забезпечення, орієнтованої на людину, її потреби та участь у прийнятті рішень. На наш погляд, важливим напрямом реформування може стати

запровадження багаторівневої системи соціального управління, що поєднує державне, муніципальне та громадське партнерство.

Ключові слова: соціальна політика, соціальне забезпечення, соціальні послуги, складні життєві обставини, пенсійне забезпечення, місцеве самоврядування

Visyn Valentyn Vasyliovych Doctor of History, Professor of the Department of Law, Lutsk National Technical University, Lutsk, <https://orcid.org/0000-0001-9122-9158>

Martyniuk Yaroslava Mykolaivna, PhD in History, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Socio-Humanitarian Technologies, Lutsk National Technical University, Lutsk, [https:// orcid.org/0000-0002-1982-5112](https://orcid.org/0000-0002-1982-5112)

PROBLEMS OF FUNCTIONING AND DIRECTIONS OF REFORMING THE SOCIAL WELFARE SYSTEM IN UKRAINE UNDER MARTIAL ARTS

Abstract. The purpose of the article is to analyze the current functioning and prospects for the development of the social security system in Ukraine. The main problems of the domestic social security system in 2024-2025 are characterized. The analysis shows that the social security system of Ukraine is in a state of deep transformational crisis, caused by a combination of economic, demographic and legal factors. On the one hand, military actions have caused large-scale economic losses, a decrease in employment, an increase in poverty and social vulnerability of the population. In the legal sphere, the key challenges remain the fragmentation of the regulatory framework, the lack of coordination between levels of government and the obsolescence of many provisions. The legislative system of social security is mainly focused on the maintenance of institutions, rather than on the quality provision of services, which contradicts the principles of decentralization and European standards.

An additional barrier is the inefficiency of financial mechanisms, focused mainly on the maintenance of social institutions, rather than on the effective provision of services to the population. This state of affairs hinders the implementation of the principles of decentralization and slows down Ukraine's integration into the European space.

Therefore, according to the authors of the article, it is necessary to legislatively update the base of social services taking into account decentralization; introduce transparent financial mechanisms focused on results; form a system for monitoring social efficiency. Given the complexity of these problems, overcoming them requires the use of positive international experience. In particular, it is advisable to study the practices of EU countries that have successfully implemented the transition from an institutional to a communitarian (community-centric) model of social security, focused

on the person, his needs and participation in decision-making. In our opinion, an important direction of reform can be the introduction of a multi-level system of social management, combining state, municipal and public partnership. Key words: social policy, social welfare, social services, difficult life circumstances, pension provision, local self-government

Keywords: social policy, social security, social services, difficult life circumstances, pension provision, local self-government

Постановка проблеми. З початком окупації росією АР Крим та частин Донецької та Луганської областей, Україна намагається поступово відмовлятися від радянських моделей соціального забезпечення через реформування механізмів соціального страхування. Водночас, здійснювані зміни не завжди відповідають актуальним соціальним потребам населення. На думку дослідників, система соціального захисту в умовах гібридної війни з РФ може виконувати лише допоміжну функцію стосовно реалізації соціальних прав людини та ефективна лише у контексті розбудови соціальної держави. В свою чергу, останнє супроводжується великими труднощами в умовах воєнного стану. Отже, дослідження системи соціального забезпечення в Україні є надзвичайно актуальним, оскільки дозволяє не лише зрозуміти історичні передумови та сучасний стан цієї сфери, але й розробити рекомендації щодо її реформування після закінчення війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історико-правові аспекти соціальної політики та соціального захисту досліджували такі автори, як О. Корнієнко, А. Стопчак, О. Надієнко, А. Гавловська та інші, які зосереджували увагу на формуванні систем соціального забезпечення на українських землях у різні історичні періоди. Історію та теорію соціальної роботи в Україні досліджували, зокрема такі вчені як: С. Глазунов, А. Горілий, О. Кравченко, О. Матрос, В. Тихолоз, С. Марченко, В. Поліщук, А. Фурман, Н. Якса та інші, які висвітлювали виникнення та розвиток соціальної роботи як професійної діяльності, досліджували методологічні підходи, систему опіки і піклування, інституційні форми соціальної допомоги тощо. Проте, існує потреба у комплексних дослідженнях, які б включали трансформацію системи соціального захисту в умовах воєнних та післявоєнних викликів.

Метою статті є теоретико-методологічний аналіз основних проблем функціонування та напрямів реформування системи соціального забезпечення в Україні в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Результат аналізу еволюції системи соціальних гарантій та форм соціальної підтримки в Україні у 2014-2024 рр. показав, що цей період став ключовим у трансформації національної соціальної політики. А саме, відбувся перехід від фрагментованої, інституційно розпорошеної моделі соціального забезпечення до більш інтегрованої, цифровізованої та орієнтованої на потреби конкретних соціальних груп системи. В період з 2015-

2017 рр. відбулося системне реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні, що полягало у створенні Фонду соціального страхування України шляхом консолідації від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань із Фондом соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. Це законодавче та організаційне об'єднання стало підґрунтям для внесення змін до нормативно-правової бази системи соціального захисту [1, С. 208]. Зокрема, Закон України № 2240 втратив чинність, а його функції було передано новій редакції Закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» № 1105, яка вже не включала положень щодо соціального забезпечення у формі оздоровчих заходів для застрахованих осіб та членів їхніх сімей [2]. Як наслідок, починаючи з 2015 р, відбувається поступове обмеження раніше встановлених соціальних гарантій, зокрема права на санаторно-курортне лікування та надання новорічних подарунків дітям, що демонструє тенденцію до концентрованого перерозподілу соціальних ресурсів із пріоритетом страхових виплат над додатковими соціально-культурними програмами.

У 2019-2021 рр. в Україні продовжувався процес нормативно-правового удосконалення системи соціального захисту населення, спрямований на забезпечення реалізації конституційних гарантій громадян у сфері соціального забезпечення.

Цей період позначився прагненням держави адаптувати соціальну політику до сучасних соціально-економічних викликів, зокрема до зростання соціальної диференціації, демографічних змін та економічної нестабільності [3, с. 3].

Важливою віхою правового регулювання соціального захисту стало набрання чинності Законом України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 р. [4]. Цей нормативний акт заклав нову правову основу функціонування системи соціального обслуговування, визначивши принципи, види, порядок надання та фінансування соціальних послуг. Уперше на законодавчому рівні було чітко закріплено поняття «отримувач соціальних послуг», «постачальник соціальних послуг» та «індивідуальний підхід» до надання допомоги особам і сім'ям, що перебувають у складних життєвих обставинах. Закон передбачив механізм державного замовлення на соціальні послуги, що дало можливість залучати до системи соціального захисту недержавних суб'єктів – громадські організації (далі – ГО), благодійні фонди (далі – БФ) та бізнес.

Значне місце у державній соціальній політиці в зазначений період посідало питання соціальних стандартів і гарантій, визначених Законом України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» [5]. У 2020-2021 рр. відбулися чергові зміни до цього законодавства, якими було встановлено нові показники прожиткового мінімуму для основних соціально-демографічних груп населення – дітей, працездатних громадян та осіб, які втратили працездатність. Саме прожитковий мінімум, залишався базовим соціальним індикатором, від якого розраховувалися розміри державних соціальних допомог, мінімальних пенсій та інших видів матеріального забезпечення [3].

Одним із напрямів реформування у цей період стало вдосконалення механізму надання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, особам з інвалідністю та сім'ям, у яких виховуються діти. Підвищено розмір щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам, уточнено порядок призначення житлових субсидій, а також запроваджено електронні сервіси подачі документів до органів соціального захисту населення. Такі заходи були спрямовані на підвищення доступності соціальних послуг і скорочення бюрократичних процедур.

Водночас, у 2019-2021 рр. простежувалася диспропорція між задекларованими соціальними гарантіями та реальними можливостями державного бюджету [6, с. 67]. Незважаючи на поступове зростання мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму, рівень монетарного забезпечення соціальних стандартів залишався нижчим за фактичні потреби населення. Вважаємо, що тенденція свідчить про обмежену фінансову спроможність системи соціального захисту виконувати свої функції у повному обсязі.

Незважаючи на декларативно благородні цілі попередніх реформ, їхня ключова мета так і не була досягнута: бюджет Пенсійного фонду України залишався дефіцитним, а розмір пенсійних виплат для громадян залишався низьким. У зазначеному контексті наступним етапом законодавчих змін стало припинення функціонування Фонду соціального страхування України шляхом його приєднання до Пенсійного фонду України (далі – ПФУ) з 1 січня 2022 р. Основним мотивом такої реорганізації стала оптимізація адміністративних видатків та забезпечення більшої доступності страхових послуг для страхувальників і застрахованих осіб, адже значна частина сервісів і виплат була централізована та передана під управління одного органу – Пенсійного фонду України [7].

При цьому, посилено механізми надання сервісних послуг через розгалужену мережу стаціонарних сервісних центрів, представлених у всіх регіонах країни, а також шляхом електронних платформ, що дозволяють здійснювати безпосередню взаємодію з громадянами та суб'єктами господарювання. Зокрема, застраховані особи отримали можливість подавати документи для призначення окремих виплат через електронні кабінети та мобільні застосунки, що сприяло підвищенню оперативності та зручності адміністративних процедур.

Можемо стверджувати, що інтеграція споріднених функцій у межах єдиного фонду сприяла більш ефективному використанню людських та фінансових ресурсів, а також полегшила контроль за якістю надання соціальних послуг. Проте, ключовою метою системи соціального страхування залишається реалізація положень статті 46 Конституції України щодо забезпечення права громадян на соціальний захист.

Водночас, із внесенням змін до Закону №1105 з 1 січня 2023 р. окремі категорії громадян були позбавлені права на отримання допомоги у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, що фактично можна розцінити як звуження

конституційних прав. До цього часу стаття 22 Закону №1105 передбачала право застрахованих осіб на отримання допомоги як за основним місцем роботи, так і за сумісництвом, що відповідало загальній концепції соціального страхування, згідно з якою застраховані особи мають право на матеріальне забезпечення, надане за рахунок сплачених страхових внесків.

У новій редакції Закону №1105 сполучник «та» було замінено на «або», що з 01.01.2023 р. обмежує можливість отримання матеріального забезпечення лише в одному місці – або за основним місцем роботи, або за сумісництвом. При цьому, законодавець не надав застрахованим особам право вибору щодо сплати соціального внеску за основним місцем роботи чи за сумісництвом [3].

Слід зауважити, що з початком повномасштабного вторгнення збройних сил РФ на територію України стабільна траєкторія соціального захисту, що існувала раніше, зазнала значного коригування. В умовах воєнного стану в Україні сформувалися нові соціальні категорії, такі як внутрішньо переміщені особи (далі – ВПО), мешканці деокупованих територій, військовослужбовці тощо. Виділені групи потребують особливої соціальної підтримки, що знайшло відображення у нормативно-правових актах «Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану» від 26.02.2022 р. № 162, «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану» від 28.02.2022 р. № 168, «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» від 20.03.2022 р. № 332, «Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб» від 19.03.2022 р. № 333, «Деякі питання використання коштів для задоволення потреб евакуйованих осіб та осіб, які проживають у деокупованих населених пунктах» від 21.10.2022 р. № 1195 [1].

Перераховані нормативно-правові акти репрезентують державну відповідь на соціальні виклики та формування нових категорій суб'єктів соціального забезпечення. Водночас, підкреслюємо, що механізми соціальної підтримки громадян, постраждалих від воєнних дій, мають тимчасовий характер, оскільки їх функціонування детерміноване наявністю кризових умов, на відміну від пенсійного страхування та страхування на випадок тимчасової втрати працездатності, які виступають як стабільні та інституційно закріплені елементи системи соціального захисту.

Таким чином, протягом 2014-2023 рр. система соціальної підтримки України пройшла етап глибокої структурної еволюції, а саме:

- а) пенсійне забезпечення – від реструктуризації до централізованої системи під управлінням ПФУ;
- б) соціальне страхування – від розгалуженої мережі фондів до єдиного адміністративного центру;
- в) допомога у безробітті – від пасивної підтримки до активних програм зайнятості.

Отже, соціальні гарантії за аналізований нами період набули більш адресного, цифровізованого та мобільного характеру, орієнтованого на адаптацію до кризових реалій російсько-української війни та відновлення людського потенціалу в перспективі.

На сучасному етапі розвитку системи соціального забезпечення в Україні спостерігається суттєва зарегульованість процедурно-нормативного компонента, що створює бар'єри для ефективного функціонування цієї сфери. Основною проблемою є надмірна кількість нормативно-правових актів, які не узгоджуються між собою та містять норми, що втратили актуальність або не відповідають чинному законодавству, зокрема Законам України «Про соціальні послуги» та «Про місцеве самоврядування в Україні» [9]. Вважаємо, що це ускладнює розподіл повноважень між ОМС щодо виконання власних і делегованих функцій. Як наслідок, соціальні працівники часто не мають можливості виконувати передбачені законодавством вимоги у повному обсязі через брак методичних рекомендацій щодо їх реалізації.

Додатковим викликом, на наш погляд, є невідповідність окремих нормативних положень реальним фінансовим і кадровим спроможностям територіальних громад, особливо деокупованих, що призводить до ситуацій, коли значна частина передбачених законом соціальних послуг або не надається, або існує лише формально. Варто також підкреслити, що державні стандарти соціальних послуг і тарифна сітка залишаються неадаптованими до вимог нового законодавства. Соціальна сфера характеризується багатовекторністю – вона охоплює роботу з людьми з інвалідністю, дітьми-сиротами, особами похилого віку тощо.

Зокрема, у низці напрямів нормативно-правове регулювання залишається фрагментарним або відсутнім. Зокрема, не розроблені державні стандарти окремих послуг, не визначено алгоритм ведення випадку сімей з дітьми чи особами з інвалідністю, відсутні критерії належності бездомних осіб до конкретної громади, механізми міжмуніципальної взаємодії та джерела фінансування послуг для цієї категорії населення.

Отже, недосконалість нормативно-правового забезпечення, відсутність узгодженості між рівнями управління та нестача методичних інструментів істотно знижують доступність і ефективність соціальних послуг у громадах, що потребує комплексного оновлення законодавчої бази та адаптації її до сучасних умов соціальної практики.

Проте, для оцінки ефективності соціальної політики важливо здійснювати також комплексний аналіз стану соціального забезпечення населення. У цьому контексті ключовими є показники, які відображають економічний добробут та рівень доступу громадян до базових матеріальних благ і послуг. До таких показників відносимо: прожитковий мінімум, середня заробітна плата, індекс споживчих цін, межа бідності за відносним критерієм, рівень бідності, а також чисельність зайнятого та безробітного населення.

В умовах тривалої війни спостерігається поглиблення невизначеності соціально-економічних перспектив, звуження можливостей зайнятості як основного джерела доходів для населення працездатного віку, а також зростання структурних диспропорцій на ринку праці.

До цього додаються значні демографічні втрати, масштабні потоки ВПО і трудових мігрантів, мобілізаційні процеси, що в сукупності формують глибокі соціально-демографічні деформації [10, с. 98].

Руйнування житлового фонду, соціальної та комунальної інфраструктури, а також втрата доступу до базових соціальних послуг призвели до істотного зниження рівня життя та якості соціального середовища [10, с. 100]. Унаслідок цього у значній частині населення формується відчуття соціальної дезадаптації, психологічної нестабільності та безсилля щодо власного майбутнього. Поглиблення соціальних ризиків значною мірою корелює зі станом сфери зайнятості, яка в умовах війни зазнала суттєвих втрат і структурних трансформацій.

За даними дослідницької агенції Info Sapiens, у травні 2022 р. рівень безробіття в Україні становив 30,7 %, що свідчило про масштабне згортання економічної активності. Попри часткову адаптацію економіки до умов воєнного стану, у травні 2024 р. цей показник залишався на рівні 15,3 %. На наш погляд, дана динаміка вказує на інерційність процесів відновлення ринку праці та збереження високих ризиків соціально-економічної нестабільності [11].

У I півріччі 2024 р. рівень безробіття в Україні коливався від 20,9 % до 13,1 %, досягнувши в червні найнижчого значення з початку повномасштабної війни. Попри це, навіть мінімальний показник у 13,1 % свідчить про високий рівень економічної незайнятості. Загальна чисельність офіційно зареєстрованих безробітних становила 254,6 тис осіб, з яких близько половини (124 тис) були працевлаштовані, понад 4 % отримали ваучери на навчання, а майже 9 % проходили професійне перенавчання [12].

За даними Міністерства фінансів України, станом на 1 червня 2025 р. кількість офіційно зареєстрованих безробітних становила 95,1 тис осіб [12]. При цьому, за результатами моніторингу Єдиного порталу вакансій, наприкінці травня 2025 р налічувалося понад 238 тис пропозицій роботи, тоді як Державна служба зайнятості забезпечувала доступ до 61,8 тис актуальних вакансій [12]. Як бачимо, вказана структурна різниця між кількістю шукачів роботи та обсягом вакансій свідчить про наявність дисбалансів між попитом і пропозицією робочої сили, що зберігаються в умовах воєнної економіки.

Існує значна невідповідність між офіційними даними та реальною ситуацією на ринку праці через неохоплення статистикою осіб на окупованих територіях, мігрантів і тих, хто ухиляється від праці, що підкреслює структурні проблеми ринку праці, а саме недостатню мобільність та адаптивність робочої сили, а також високий рівень структурного безробіття. З огляду на це, ринок праці залишається нестабільним, і для ефективного відновлення економіки необхідні заходи щодо підвищення кваліфікації працівників, активізації їх економічної

активності та вирівнювання географічних і структурних дисбалансів. Скорочення доходів домогосподарств, втрата власності внаслідок військових дій і обмежений доступ до соціальної підтримки сприяють зростанню масштабів бідності, у тому числі її раптових форм. Відповідно до даних Info Sapiens, у травні 2024 р частка населення, яке змушене обмежувати витрати на харчування (проксі-показник рівня бідності), становила 17,4 % [11]. Відповідно до аналітичних оцінок Світового банку, у 2025 р. рівень бідності в Україні коливається в межах 29–37 % населення, що еквівалентно приблизно 9 млн осіб, які перебувають за межею бідності. Даний показник відображає суттєве погіршення соціально-економічного становища та зростання масштабів матеріальної вразливості домогосподарств в порівнянні з попередніми роками.

Загалом, на нашу думку, сучасні тенденції засвідчують загострення соціальної нерівності та потребу у формуванні цілеспрямованої державної політики з подолання наслідків економічної кризи та відновлення соціальної стійкості населення.

Сьогодні Україна зіткнулася з однією з найбільших гуманітарних криз у своїй історії. Одним із ключових проявів кризи стало масове внутрішнє переміщення населення. В Україні проблема ВПО вперше набула масового характеру у 2014 р., внаслідок чого близько 1,5 млн осіб змушені були залишити свої домівки [13]. Новий етап вимушених переселень розпочався у 2022 р., що призвело до значного зростання кількості ВПО. Враховуючи триваючі бойові дії, постійні бомбардування населених пунктів і часткову деокупацію територій, чисельність та склад ВПО постійно змінюються, що ускладнює процес надання допомоги та адаптації населення до нових умов. За офіційними даними, всього за період 2014–2024 рр. вимушеними переселенцями стали близько 8,3 млн українців. Зокрема, за оцінками Міжнародної організації з міграції (далі – МОМ), фактична чисельність ВПО в Україні у 2024 р складає 3,55 млн осіб. Повернулися до свого звичного місця проживання 4,75 млн осіб [14].

Найбільшою категорією українського населення, яку український уряд втратив, є біженці. На наш погляд, українські біженці стали ключовим демографічним та соціальним явищем, що має довготривалі наслідки як для самої України, так і для країн, що їх прийняли. Масштаб цього явища, структурні зміни в населенні та виклики, пов'язані з інтеграцією та можливим поверненням, визначають його вплив.

З початком великої війни за оцінками міжнародних організацій, близько 8–12 млн українців були змушені виїхати за кордон (враховуючи депортованих українських громадян до рф та білорусі) [15], що стало найбільшим переміщенням населення у Європі з часів Другої світової війни. Основну частину біженців складають жінки, діти та літні люди, оскільки більшість чоловіків призовного віку залишилися в Україні через мобілізацію. Найбільш реалістичною оцінкою чисельності українських біженців вважаємо результати моніторингу Управління верховного комісара ООН у справах біженців (далі –

УВКБ) про понад 8,1 млн осіб. Оцінка УКДБ ООН також враховує українських біженців в рф та білорусі. Станом на початок серпня 2024 р українські громадяни становили близько 98 % осіб, які мають тимчасовий захист в ЄС. При цьому, дорослі жінки становлять 45,3 %, діти – 32,4 %, дорослі чоловіки – 22,4 % від загальної кількості [16]. Відповідно до даних МЗС України, станом на 4 липня 2025 р загальна кількість громадян України, які перебували за кордоном, становила майже 5,6 млн осіб (без врахування рф та білорусі) [17].

Важливо наголосити про те, що статистика міграції сьогодні залишається неповною та досить суперечливою через розбіжності в даних різних міжнародних організацій та відомств, що ускладнює підрахунок реальної чисельності українського населення за кордоном.

Варто окремо виділити демографічний стан країни, зокрема у 2024 р в Україні смертність практично втричі перевищила народжуваність. Протягом року померли 495,1 тисяч людей, тоді як народилося лише 176,1 тисяч. За час повномасштабної війни дані про народжуваність не враховують Крим і чотири області: 2022 р – 206 тис дітей, 2023 р – 187,4 тис, 2024 р – 176,7 тис. У 2022 р померли 541,7 тисяч українців, у 2023 р – 496,2 тисяч, у 2024 р – 495,1 тис (цифри не включають дані з окупованих територій) [18].

Загалом, варто констатувати, що демографічна криза в Україні має системний характер і становить одну з ключових загроз національній безпеці та сталому розвитку. На нашу думку, для її подолання необхідне формування комплексної державної політики демографічного відновлення, яка поєднуватиме соціально-економічні стимули народжуваності, підтримку сімей із дітьми, створення безпечних умов для повернення мігрантів та інтеграцію демографічних аспектів у стратегію післявоєнного відновлення країни.

Висновки. Проведений аналіз засвідчує, що система соціального забезпечення України перебуває в стані глибокої трансформаційної кризи, зумовленої поєднанням економічних, демографічних і правових чинників. З одного боку, воєнні дії спричинили масштабні економічні втрати, зниження рівня зайнятості, зростання бідності та соціальної вразливості населення. Демографічна ситуація демонструє системну кризу – природний спад населення, коли смертність майже втричі перевищує народжуваність, а масштаби міграції та внутрішнього переміщення перевищують історичні рівні.

У правовій площині ключовими викликами залишаються фрагментарність нормативно-правової бази, відсутність узгодженості між рівнями управління та застарілість багатьох положень.

Законодавча система соціального забезпечення переважно зорієнтована на утримання інституцій, а не на якісне надання послуг, що суперечить принципам децентралізації та європейським стандартам. Слабка фінансова автономія громад, відсутність чітких державних стандартів і єдиних підходів до оцінки якості послуг знижують ефективність соціальної політики та унеможливають повноцінний розвиток місцевих систем підтримки населення.

Отже, комплексне подолання соціально-економічних і демографічних диспропорцій вимагає переформатування державної соціальної політики – від утриманської до людиноцентричної моделі. Необхідними є: законодавче оновлення бази соціальних послуг з урахуванням децентралізації; запровадження прозорих фінансових механізмів, орієнтованих на результат; формування системи моніторингу соціальної ефективності; підтримка демографічного відновлення через стимули народжуваності та повернення мігрантів.

Література

1. Яремчук С., Гнатчук О., Шестакова А. Еволюція системи соціального захисту: від концепцій до сучасної практики. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. Вип. 38. 2023. С. 206–214.
2. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України № 2180 III від 21.12.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text> (дата звернення: 27.10.25)
3. Бондар М. Соціальне забезпечення та соціальний захист в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 34. С. 1–8. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/976/934> (дата звернення: 28.10.25)
4. Про соціальні послуги. Закон України № 2671-VIII від 17.01.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 28.10.25)
5. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України № 1089-IX від 16.12.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text> (дата звернення: 28.10.25)
6. Прохоровська С., Кулина Г., Стецько М. Реформування системи соціального страхування в Україні: проблемні аспекти та ключові завдання. *Світ фінансів*. 2022. №3 (72). С. 66–82.
7. Про ліквідацію Фонду соціального страхування України. *Федерація професійних спілок України*. 2022. URL: <https://www.fpsu.org.ua/napryamki-diyalnosti/sotsialne-strakhuvannya-i-pensijne-zabezpechennya/23172-pro-likvidatsiyu-fondu-sotsialnogo-strakhuvannya-ukrajini.html> (дата звернення: 29.10.25)
8. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами зумовленими похованням: Закон України № 2240 III від 18.01.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2240-14#Text> (дата звернення : 28.10.2025)
9. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України № 4579-IX від 21.08.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.11.25)
10. Чеберячко О., Лещенко І. Особливості фінансування соціального захисту та соціального забезпечення в умовах воєнного стану. *Світ фінансів*, № 1(78). 2024. С. 98–110.
11. Tracker of the economy of Ukraine during the war. *Center for Economic Strategy*. 2024. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/> (дата звернення: 31.10.25)
12. Кількість зареєстрованих безробітних. *Міністерство фінансів України*. 2025. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2025/> (дата звернення: 31.10.25)
13. Внутрішні вимушені переміщення: обсяги, проблеми та способи їх вирішення. *НІСД*. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/vnutrishni-vymusheni-peremishchennya-obsyahu-problemy-ta-sposoby-yikh> (дата звернення: 01.11.25)
14. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні. *Опитування загального населення Р – 16 (квітень 2024)*. *IOM Internal Displacement Report*. 2024. URL: <https://dtm>.

iom.int/sites/g/files/tmzbd1461/files/reports/IOM_UKR_GPS_Internal%20Displacement%20Report_Round%2016_UA_June%202024.pdf (дата звернення: 01.11.25)

15. Понад дев'ять мільйонів українців залишили країну від початку війни – ООН. *Укрінформ*. 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3528538-ponad-devat-miljoniv-ukrainciv-rokinuli-krainu-vid-pocatku-vijni-oon.html> (дата звернення: 01.11.25)

16. Журавльова О. У ЄС за рік побільшало українських біженців, 22% – чоловіки. *Deutsche Welle*. 2024. URL: <https://www.dw.com/uk/u-es-za-rik-pobilsalo-ukrainskih-bizenciv-22-vidsotki-coloviki/a-70180183> (дата звернення: 14.12.24)

17. Біженці з України 2025 в Європі та світі – скільки українців виїхало за кордон і знайшли роботу, НБУ. *reNews*. 2025. URL: <https://renews.com.ua/kultura/poshyk-roboti-v-ukrayini-chim-vidrizniautsia-cv-ta-rezume/> (дата звернення: 01.11.25)

18. Скільки людей народжується і помирає в Україні. *Слово і Діло*. 2025. URL: https://www.slovoidilo.ua/2025/05/13/infografika/suspilstvo/skilky-lyudej-narodzhuyetsya-romyaye-ukrayini#google_vignette (дата звернення: 01.11.25)

References

1. Yaremchuk S., Hnatchuk O., Shestakova A. (2023) Evoliutsiia systemy sotsialnoho zakhystu: vid kontseptsii do suchasnoi praktyky [The evolution of the social protection system: from concepts to modern practice]. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava. Seriia ekonomichna. Seriia yurydychna - Scientific notes of the Lviv University of Business and Law. Economic series. Legal series*, 38, 206-214 [in Ukrainian]

2. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» № 2180 III від 21.12.2000 р. [The Law of Ukraine «On compulsory state social insurance» № 2180 from 21.12.2000] (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text> [in Ukrainian]

3. Bondar M. (2021) Sotsialne zabezpechennia ta sotsialnyi zakhyst v Ukraini [Social security and social protection in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo - Economy and society*, 34, 1-8 [in Ukrainian]

4. Закон України «Про соціальні послуги» № 2671-VIII від 17.01.2019 р. [The Law of Ukraine «On social services» № 2671-VIII from January 17, 1919] (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> [in Ukrainian]

5. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» № 1089-IX від 16.12.2020 р. [The Law of Ukraine «On state social standards and state social guarantees» No. 1089-IX of December 16, 2020] (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text> [in Ukrainian]

6. Prokhorovska S., Kulyna H., Stetsko M. (2022) Reformuvannia systemy sotsialnoho strakhuvannia v Ukraini: problemni aspekty ta kliuchovi zavdannia [Reforming the social insurance system in Ukraine: problematic aspects and key tasks]. *Svit finansiv - World of finance*, 3 (72), 66-82 [in Ukrainian]

7. Pro likvidatsiiu Fondu sotsialnoho strakhuvannia Ukrainy. Federatsiia profesiinykh spilok Ukrainy (2022) [For the liquidation of the Social Insurance Fund of Ukraine. Federation of Professional Unions of Ukraine]. Retrieved from: <https://www.fpsu.org.ua/napryamki-diyalnosti/sotsialne-strakhuvannya-i-pensijne-zabezpechennya/23172-pro-likvidatsiyu-fondu-sotsialnogo-strakhuvannya-ukrajini.html> [in Ukrainian]

8. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витраты зумовлены похоронням» № 2240 III від 18.01.2001 р. [The Law of Ukraine «On mandatory state social insurance in connection with temporary loss of working capacity and expenses related to burial» No. 2240 III of January 18, 2001] (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2240-14#Text>

9. Закон України «Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini» № 4579-IX vid 21.08.2025 r. [Law of Ukraine «On local self-government in Ukraine» No. 4579-IX of August 21, 2025] *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian]
10. Cheberiachko O., Leshchenko I. (2024) Osoblyvosti finansuvannia sotsialnoho zakhystu ta sotsialnoho zabezpechennia v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of financing social protection and social security under martial law]. *Svit finansiv - World of finance*, 1 (78), 98-110. [in Ukrainian]
11. Tracker of the economy of Ukraine during the war. *Center for Economic Strategy*. 2024. Retrieved from: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/>
12. Killist zareiestrovanykh bezrobitnykh. Ministerstvo finansiv Ukrainy (2025) [Number of registered unemployed. Ministry of Finance of Ukraine. 2025.] Retrieved from: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2025/> [in Ukrainian]
13. Vnutrishni vymusheni peremishchennia: obsiahy, problemy ta sposoby yikh vyrishennia. NISD (2023) [Internal forced displacement: volumes, problems and ways to solve them. NISD, 2023] Retrieved from: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/vnutrishni-vymusheni-peremishchennya-obsyahy-problemy-ta-sposoby-yikh> [in Ukrainian]
14. Zvit pro vnutrishnie peremishchennia naselennia v Ukraini. Opytuvannia zahalnoho naselennia P – 16 (kviten 2024). *IOM Internal Displacement Report*. (2024) Retrieved from: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_UKR_GPS_Internal%20Displacement%20Report_Round%2016_UA_June%202024.pdf [in Ukrainian]
15. Ponad deviat milioniv ukrainsiv zalyshyly krainu vid pochatku viiny – OON. Ukrinform. (2022) [Over nine million Ukrainians left the country at the beginning of the war – OON. Ukrinform. 2022] Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3528538-ponad-devat-miljoniv-ukrainsiv-pokinuli-krainu-vid-pochatku-vijni-oon.html> [in Ukrainian]
16. Zhuravlova O. U. (2024) YeS za rik pobilshalo ukrainskykh bizhentsiv, 22% – choloviky. Deutsche Welle. [The number of Ukrainian refugees in the EU has increased over the year, 22% are men. Deutsche Welle] Retrieved from: <https://www.dw.com/uk/u-es-za-rik-pobilsalo-ukrainskih-bizenciv-22-vidsotki-coloviki/a-70180183> [in Ukrainian]
17. Bizhentsi z Ukrainy 2025 v Yevropi ta sviti – skilky ukrainsiv vyikhalo za kordon i znaishly robotu, NBU. reNews. (2025) [Refugees from Ukraine 2025 in Europe and the world – how many Ukrainians went abroad and found work, NBU. reNews.] Retrieved from: <https://renews.com.ua/kultura/poshyk-roboti-v-ykrayini-chim-vidrizniautsia-cv-ta-rezume/> [in Ukrainian]
18. Skilky liudei narodzhuietsia i pomyraie v Ukraini. Slovo i Dilo (2025) [How many people are born and die in Ukraine. Word and Deed] Retrieved from: https://www.slovoidilo.ua/2025/05/13/infografika/suspilstvo/skilky-lyudej-narodzhuyetsya-pomyraye-ukrayini#google_vignette [Ukr]

